

MINNETALE OVER PROFESSOR HELGE NORDAHL

holdt på møte
7. juni 2018

av Christine Meklenborg Salvesen

Professor emeritus dr.philos. Helge Nordahl døde 31. mars, 91 år gammel. Han etterlater seg kone, to sønner, to svigerdøtre og fire barnebarn.

Det siste brevet jeg fikk fra Nordahl var i februar i fjor, et takkebrev etter at kollegaene på fransk ved Universitetet i Oslo hadde sendt ham blomster til 90-årsdagen. Det hadde den smale, svakt skrånende håndskriften som var så karakteristisk. En skrift jeg kjente fra brev, kort og veiledningsdokumenter i gjennom mer enn 20 år. Helge Nordahl var en pennens mann.

Den første gangen jeg møtte Helge Nordahl var i 1995 da jeg tok latin som siste fag i Cand.mag. Jeg hadde oppdaget en forskjell mellom latin og moderne fransk, og jeg ønsket å undersøke det samme fenomenet i gammel-fransk. Jeg banket på flere dører på Klassisk og romansk institutt, og jeg ble vist stadig videre innover i korridoren. Helt til jeg sto foran døren til professor Helge Nordahl. Han inviterte meg inn, og jeg satte meg forsiktig ytterst på en kontorstol.

Nordahl hadde et typisk Blindern-kontor med kjønnsløse bokhyller, store mengder bøker og gardiner en innkjøpsansvarlig hadde fått en god pris på en gang på 80-tallet. På ett punkt skilte kontoret seg fra nabokontorene: På skrivebordet tronet en skrivemaskin. Ved siden av lå penner, blyanter, bøker og papirer. Det var ingen datamaskin å se.

Jeg frembrakte mitt ærend, og han lyttet interessert. Jeg ville undersøke modusbruk i indirekte spørresetninger i gammelfransk.

– Det er en meeeget interessant problemstilling, sa han.

– Men den kan du vente med til din doktorgrad. I stedet vil jeg foreslå at du ser på modusbruk i *at*-setninger i gammelfransk.

Så det gjorde jeg. Der og da, inne på et vestvendt kontor med trauste gardiner

bestemte jeg meg for å undersøke *at*-setninger på 1100-tallet. Og jeg fikk umiddelbart råd fra Nordahl:

– Du må lese tekster. Forstå språket. Samle deg et korpus ved tekstlesing. Så skriver du setningene dine ned på kartotek kort. Når det er gjort, kan du sortere dem og se hvilke mønstre du finner.

– Er det ikke lurt å bruke en datamaskin? spurte jeg forsiktig. Det var tross alt 1995.

– Å nei, sa Nordahl og slo ut med armen mot skrivemaskinen.

– Datamaskiner er nok vel og bra, men jeg har aldri hørt om noen som kan sortere språklige data.

Hvilket resulterte i at jeg fire år senere satt med 4000 håndskrevne kartotek kort med gammelfranske setninger.

Men Nordahls metode var ikke feil. Og den var vel utprøvd. Helge Nordahl samlet tusenvis av setninger for sitt arbeide med både moderne og historisk fransk. På kontoret hadde han bunker med kartotek kort med adjektiver, med adverb, med leddsetninger, med alskens intrikate konstruksjoner som hadde fanget oppmerksomheten hans.

Hovedoppgaven hans tok for seg adverbialets plassering i setninger. Da det ble nevnt i bisettelsen i april, humret de besøkende i kapellet. Det de ikke visste, er at akkurat det fremdeles er noe av det sentrale for dem som holder på med språkforskning. Adverbialene er lite flyttbare når de står inne i setningen – og de står i en fast rekkefølge, som er forbausende lik på tvers av språk. Nordahls bidrag til denne forskningen var en forløper for alt som skulle komme senere av italiensk generativ kartografisk lingvistikk. Selv om Nordahl selv langt fra var noen generativist eller chomskyaner.

Etter å ha blitt Cand.philol. underviste Nordahl både i Oslo og i Trondheim, før han ble universitetslektor i Bergen. På siden drev han med et lite prosjekt: Han samlet på *at*-setninger. Ikke *at*-setninger fra middelalderen, men fra det levende, moderne franske språket. Gjennom årene vokste antallet kartotek kort til han hadde 24.000 av dem, sortert på overordnet verb og markert for modus. 24.000 setninger, ekstrahert gjennom lesing av mer enn 400 romaner og et ukjent antall tidsskrifter. Alle setningene kopiert for hånd, med denne smale, skrå håndskriften. Det er et enormt arbeid.

Belønningen for arbeidet ble graden Dr.Philos. – og en monografi om distribusjonen av modus i disse setningene. Han ble kreert i 1969, og boken kom ut i samme år. Fremdeles er den et referanseverk for alle som har spørsmål knyttet til indikativ og konjunktiv i moderne fransk. Det finnes ingen bedre kilde til dette.

Nordahl hadde en streng tilnærming til data. Data skulle tale for seg, uten at man nærmet seg dem med noen form for teoretisk forforståelse. Han advarte meg på det sterkeste mot å lese teori før jeg hadde sortert dataene mine og gjort meg opp min egen mening. Semantikk var han heller ikke spesielt interessert i: Først skulle man se etter mønstre og dimensjoner i syntaksen. Det var bare dersom den ikke kunne gi svar, at man kunne trekke inn semantikken. Siste utvei, rett og slett! På den annen side ga dette en stor frihet.

– Du kan si hva som helst forutsatt at du har dekning i dataene dine, sa Nordahl.

Helge Nordahl var på alle måter en korpuslingvist, og det mange år før noen visste hva korpuslingvistikk var. Han så betydningen av store tekstmengder – *big data* – og han var villig til å gå den lange og møysommelige veien for å etablere det. Det fantes ingen snarveier. Bare detaljert grunnforskning. Grunnforskning av den typen som tar uendelig med tid, og hvor man hele tiden kjenner det nagende spørsmålet ”finner jeg noe?”. Men man gjør det. Alltid. Nordahl visste det.

Selv om Nordahl gikk den lange veien, betyr ikke det at han publiserte lite. Han forfattet 241 publikasjoner, hvorav 80 kom ut etter at han var blitt pensjonist. Bare i tiden som emeritus holdt han 230 foredrag og kåserier. Han var en hardt arbeidende forsker, som aldri egentlig tok seg fri – heller ikke etter at han var blitt pensjonist. Selv om han sjelden ytret seg negativt om andre, glapp det en gang ut av ham at det største problemet med den jevne nordmann, var hans trang til å løpe ut i hagen eller parken hver gang solen viste seg. Nordahl foretrakk å fortsette å arbeide, også når det var fint vær.

I dag, når vi minnes Nordahl, er det allikevel ikke nødvendigvis språkforskeren i moderne fransk vi tenker på. Nordahls navn er fremfor alt knyttet til middelalderen, både den franske og den skandinaviske. Akkurat det var ikke planen.

Som barn vokste Nordahl opp i Gamlebyen i Oslo. Sammen med vennene utforsket han de gamle ruinene, som ble avdekket når det ble gravd i gamlebyen. Ganske tilfeldig valgte de seg ut ruinene av et middelalderkapell som hovedkvarter for den hemmelige klubben ”Den sorte hånd”. Ingen av dem tenkte nok noe spesielt over hva disse steinene nå egentlig var – det viktigste var klubben. Dette skulle vise seg å være noe nær et litterært frempek. Mange år senere skulle Helge Nordahl på nytt finne middelalderen uten egentlig å søke den. Da han ble ansatt ved Universitetet i Oslo i 1970, ønsket han nemlig å undervise om konjunktiv, men det var det allerede noen som gjorde. Deri-

mot var det ingen som underviste i gammelfransk. Så som nyansatt fikk Nordahl i oppgave å sørge for dette. Han var ikke overbegeistret.

Møtet med gammelfransk ble en av disse tilfeldighetene som endrer et helt liv. Nordahl oppdaget raskt skjønnheten ved middelalderfortellingene. Han snakket varmt om Tristan og Isolde og deres ulykkelige historie – verdens vakreste og tristeste kjærlighetshistorie, sa han. Han var på fornavn med Roland og Olivier og kjente deres skjebne på Rønsevollen bedre enn noen. Han kjente kong Artur og alle ridderne rundt det runde bord. Brutus' historie om England. Eneas' reise til Frankrike. Og han kjente helgenfortellingene – hagiografiene. Sankt Alexis. Sankt Eustace. Sankt Brendan. Aller mildest i stemmen ble han når han snakket om Sankta Eulalia, som gikk i døden heller enn å oppgi den kristne tro. Sangen om Eulalia er fransk litteratures eldste dikt, og i følge Nordahl umulig å yte noen form for rettferdighet i en oversettelse. I møtet med middelalderlitteraturen var han ikke bare den strenge syntaktikeren. Han var genuint opptatt av fortellingene, men også språkføringen. Helge Nordahl var en fullkommen filolog, som studerte alle sider av de gamle tekstene på en måte som satte ham i stand til å oversette dem til et norsk publikum, alt til et korrekt riksmål. På den måten ble det ni gjendiktninger og oversettelser i Thorleif Dahls kulturbibliotek. For, som han sa,

– Vi er ikke så mange som leser gammelfransk på sengen.

Etter at Nordahl ble pensjonist, fortsatte han å arbeide – hver eneste dag. Han fordypet seg i forfatterskapene til Ragnhild Jølsen og Johan Falkberget, og han kastet seg over den hellige Birgitta og hennes liv. Det resulterte i en rekke bøker og artikler, og han ble en av verdens ledende eksperter på helgenen. Legenden om den hellige Birgitta føyde seg naturlig inn i interessefeltet til en middelalderforsker.

Arbeidet til Nordahl gikk ikke ubemerket hen. Han var medlem av Det norske akademi for språk og litteratur og var preses der fra 1988 til 1995. I 1979 ble han medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi. I 1998 fikk han Fridtjof Nansens belønning for fremragende vitenskapelig forskning i den historisk-filosofiske klassen.

Jeg hadde gleden av å være Helge Nordahls siste student. Lite visste jeg at han hadde forsøkt å få noen til å skrive om *at*-setninger i gammelfransk de siste 20 årene den dagen jeg banket på døren hans. At han i det hele tatt tok meg som student, var nok utelukkende på grunn av problemstillingen. Høsten 1996 var hans siste som professor ved universitetet. Han veiledet meg til jeg gikk opp til hovedfagseksamen i 1999. Veiledningstimene ble tatt over et kakestykke og en kaffekopp i Frederikke. Alt jeg skrev, printet

jeg og sendte til ham i brune C4-konvolutter. Så fikk jeg dem tilbake med håndskrevne kommentarer i margen – med den samme smale håndskriften.

Nå har Helge Nordahl skrevet sine siste kommentarer, og pennen er lagt til hvile. Men han etterlater seg en enorm intellektuell arv, om fransk og skandinavisk middelalder og om fransk moderne språk. Hans betydning for franskfaget i Norge kan ikke overvurderes.

Jeg lyser fred over Helge Nordahls minne.